Chávez Frías, Hugo Rafael (1954–2013)

1954. július 28-án született a venezuelai Barinas állambeli Sabanetában. Hétgyermekes család másod szülötteként látta meg a napvilágot, szülei tanárok, szerény anyagi lehetőségeik miatt őt és bátyját nagyrészt apai nagyanyjuk nevelte.

1971-ben kezdett tanulni a caracasi katonai akadémián, saját bevallása szerint jelentkezését elsősorban a baseball csapatban való részvétel lehetősége motiválta. 1975-ben a marxista gerillamozgalmak visszaszorítását célzó egységnél kezdte meg karrierjét, de látva az alkalmazott brutális módszereket és a katonaságon belül burjánzó korrupciót, Chávez 1977-ben néhány társával megszervezte a Venezuelai Népi Felszabadítási Hadsereget, majd 1982-ben a Forradalmi Bolivári Mozgalom-200 elnevezésű hadseregen belüli titkos csoportot. Ennek ellenére katonai karrierje szépen ívelt felfelé, alezredesi rangig vitte.

Chávez és Venezuelával kapcsolatos elképzelései 1992-ben kaptak nyilvánosságot, amikor az Operación Zamora nevű akció keretében puccskísérletet hajtott végre az akkori elnök, Carlos Andrés Pérez ellen. Szembesülve a kísérlet bukásával, Chávez feladta magát és TV-beszédben szólította fel társait, hogy vessenek véget az ellenségeskedésnek, a népnek pedig azt üzente: bár céljaikat egyelőre nem sikerült elérniük, később új lehetőségek jönnek majd – ezzel megalapozta a korrupt politikai vezetéssel szemben kitartó harcot folytató szereplő figuráját. 1994-ben a következő elnök, Rafael Caldera amnesztiát hirdetett, így Chávez társaival együtt kiszabadult a börtönből. Latin-amerikai körútra indult, hogy támogatókat szerezzen a bolivári forradalmához, ekkor ismerkedett meg Fidel Castróval, akit a későbbiekben politikai atyjának tekintett.

1997-ben megalapította saját politikai pártját, az Ötödik Köztársaság Mozgalmat, majd megszerezve több baloldali tömörülés támogatását, az 1998-as elnökválasztáson a szavazatok 56%-át elnyerve győzedelmeskedett. Győzelme mögött karizmatikus figuráját, a társadalmi egyenlőséget hirdető kampányát és a korábbi politikai rendszerben való általános társadalmi csalódottságot kell látnunk. A következő évben alkotmányozó nemzetgyűlést hívott össze, ahol új alkotmány megszövegezésére került sor: kiterjesztették a szociális jogokat, akárcsak a nők és a bennszülöttek jogait, az ország nevét Venezuela Bolivári Köztársaságára változtatták, az elnöki jogkört pedig kiszélesítették. 2000-ben indult *Plan Bolívar* néven Chávez szociális jóléti programja, amely a szegénység felszámolását és a társadalmi egyenlőséget célozta. Az új alkotmány értelmében 2000-ben új választást írtak ki, ahol

Chávez a szavazatok közel 60%-át szerezte meg, ily módon megerősítve hatalmát láthatott neki a további reformoknak, amelyek ekkor még piacbarát vonásokat, visszafogott balközép irányvonalat mutattak.

2002-re azonban a változások elidegenítették a korábbi politikai és gazdasági elit tagjait, valamint a középosztály jelentős részét. Áprilisban az állami kőolajvállalat, a PDVSA (Petróleos de Venezuela, S.A.) dolgozói által meghirdetett sztrájk az üzleti szektor legfontosabb képviselői, az ellenzéki pártok, a katonaság egy része és a katolikus egyház több képviselője által támogatott puccskísérletbe fordult. A puccsisták Pedro Carmona befolyásos üzletember személyében már új elnököt is megjelöltek, az ellenzéki hatalomátvétel azonban mindössze 48 óráig tartott. A katonaság Chávezhez hű csoportjai, illetve az elnök melletti országos szimpátiatüntetések visszaszerezték számára a hatalmat. Ezt követően Chávez – a puccskísérletet imperialista összeesküvésnek titulálva – határozottabban lépett föl az ellenzék ellen, és mind élesebb Egyesült Államok ellenes retorika jellemezte külpolitikáját; Washington 2002-ben támogatásáról biztosította Pedro Carmonát. A következő években Chávez folytatta szociális programjait, amit a szárnyaló kőolajárakból finanszíroztak, a politikai, gazdasági és katonai kulcspozíciókat pedig hozzá hű szereplőkkel töltötte fel.

A 2006-os választás jelentette Chávez hatalmának csúcsát: a szavazatok 63%-át megszerezve tudott hatalmon maradni. A következő évben a venezuelai baloldal teljes egységét célozva Venezuela Egyesült Szocialista Pártja (Partido Socialista Unido de Venezuela, PSUV) néven új pártot alapított és meghirdette a forradalom mélyítését. Retorikája szerint a bolivári forradalom teljes győzelméhez évtizedekre van szükség, ezért referendumot írt ki az elnök korlátlan újraválaszthatóságát célzó alkotmánymódosításra. Törekvése 2007-ben elbukott (több módosítást tartalmazó csomagot bocsátottak népszavazásra, és ez volt az egyetlen szavazás, ahol Chávez elnöksége idején kudarcot vallott), 2009-ben azonban egy újabb népszavazáson megszavazták a módosítást. Ekkorra azonban már érezhetőek voltak a 2008-as világgazdasági válság negatív hatásai a venezuelai gazdaságra. Kritikusok szerint Chávez a kőolajbevételekből teljesíteni tudta ugyan szociális ígéreteit, de elhanyagolta a kőolajszektor modernizációját, a külföldi befektetők elriasztása pedig erősítette a tőkehiányt. Ráadásul a Chávez-érában erősödött a gazdaság kőolajszektortól való függősége, mára az exportbevételek több mint 90%-át, míg a GDP 12%-át teszik ki a kőolajbevételek. A 2012. októberi választáson már komoly kihívásokkal szembesült a kormány: a magas infláció (2011-ben 26%) és munkanélküliség (2011-ben 8,2%) mellett a társadalmi erőszak, a közbiztonság romlása nehezítette a venezuelaiak mindennapjait. Mindennek ellenére Chávez rendkívül magas, 80%-os részvételi arány mellett a szavazatok 54%-ával győzni tudott az ellenzék közös jelöltje, Henríque Capriles Radonski ellen.

A 2011-ben diagnosztizált rákbetegséggel szembeni harcot azonban elveszítette, utoljára 2012 decemberében operálták Kubában, a 2013 januári elnöki beiktatás egészségi állapota miatt elmaradt, Hugo Chávez 2013. március 5-én elhunyt.

Tizennégy éves elnökségével kapcsolatban ellentmondásosságát emlegetik a leggyakrabban: hívei számára a szegé-

nyek megmentője, a venezuelai nép jótevője, míg bírálói szerint autoriter politikus, aki a diktatúra útjára vitte az országot, Kuba-típusú rendszert kezdett kiépíteni a dél-amerikai államban. Chávez elnökségének szociális eredményei tagadhatatlanok, ingyenessé tette az oktatást és az egészségügyi ellátást, míg elnöksége alatt a szegénységben élők aránya Venezuelában 50%-ról 31%-ra csökkent, javultak a lakhatási viszonyok, akárcsak a gyermekek alul tápláltsági mutatója és jelentősen nőtt a nyugdíjrendszerben résztvevők száma. Ugyanakkor egyértelmű, hogy nem a nyugati típusú demokrácia irányába vitte az ország politikai berendezkedését, mivel a képviseleti demokrácia Chávez szerint automatikusan a gazdagok diktatúrájához vezet, így a részvételi demokrácia modelljét igyekezett megvalósítani. Bár összesen négy, számos nemzetközi szervezet által tisztességesnek ítélt választáson is győzni tudott, az ellenzéki sajtó korlátozása és az ellenzéki politikusokat ért atrocitások miatt sok kritika érte.

Chávez bel- és külpolitikájában is szakított elődeivel, alapjaiban forgatta fel az addigi venezuelai politikát a bolivári forradalom, majd később a 21. századi szocializmus jelszavával. A chávismo ideológiájában a társadalmi szolidaritás, az egyenlőség, az állami redisztribúció erőteljes nacionalizmussal és a kapitalizmussal való szembenállással párosul. Harcos retorikája a „mi és ők” dichotómiára építve üzent hadat a venezuelai nép „ellenségeinek”: a kizsákmányolásnak, a venezuelai oligarchiának és az imperialista hatalmaknak (elsősorban az Egyesült Államoknak). Ennek mentén külpolitikájában a latin-amerikai összefogás támogatása mellett szoros kapcsolatokat igyekezett kiépíteni az olyan feltörekvő hatalmakkal, mint Kína vagy Oroszország, míg nyíltan kiállt az Egyesült Államok által bírált iraki (2003 előtt), iráni és líbiai rezsim mellett. A chávezi örökség talán legerősebb pozitívuma a venezuelai szegénység felszámolásának megkezdése, míg legnagyobb kára a társadalmat kettészakító belső konfliktus chávisták és ellenzékük között.

(Lehoczki Bernadett)

Források:

- Thomas Legler: *The Chávez effect.* In: A. F. Cooper – J. Heine: Which Way Latin America? Hemispheric Politics Meets Globalization. UNU, 2009. 221–243.
- Margarita López Maya: *Venezuela: once anos de gestión de Hugo Chávez Frías y sus fuerzas bolivarianas (1999–2010).* In: Temas y debates 20, 2010. október. 197–226.
- James Robbins: *Obituary:Hugo Chávez.* BBC News, 2013. március 8.
- Michael Shifter: *In Search of Hugo Chávez.* In: Foreign Affairs, 2006. május/június. 45–59.